

SURUNKALI PANKREATIT KASALLIGI

*Raxmonova Dilyayra Xayitmurod qizi**Zarmed Universiteti*

Annotatsiya: Surunkali pankreatit inson organizmida me'da osti bezi doimiy yallig'lanish va tuzilmasining o'zgarishi bilan kechadigan murakkab kasallik hisoblanadi. Uzluksiz surunkali yallig'lanish jarayoni natijasida bez hujayralari asta-sekin o'zgaradi, fibrozlanadi va funksional faoliyati kamayadi. Me'da osti bezining asosiy vazifalaridan biri organizmda ovqatlarni parchalaydigan fermentlar ishlab chiqarish va ularning ichakka yetkazilishini ta'minlashdan iborat. Suv, yog', oqsil va uglevodlarning so'rilishi ham aynan shu fermentlarga bog'liq. Surunkali pankreatit natijasida asta-sekin me'da osti bezining ekzo va endokrin faoliyati izdan chiqadi, natijada nafaqat ovqat hazm bo'lishi, balki gormonal muvozanat ham buziladi.

Kalit so'zlar: surunkali pankreatit, me'da osti bezining yallig'lanishi, og'riq, ovqat hazm qilish buzilishi, steatorreya, diareya, exokg, ferment yetishmovchiligi, parhez, antiferment terapiya.

Аннотация: Хронический панкреатит — сложное заболевание, характеризующееся постоянным воспалением и структурными изменениями поджелудочной железы. В результате непрерывного хронического воспалительного процесса клетки железы постепенно изменяются, фиброзируются, и их функциональная активность снижается. Одна из основных функций поджелудочной железы — выработка ферментов, расщепляющих пищу в организме и обеспечивающих её доставку в кишечник. Всасывание воды, жиров, белков и углеводов также зависит от этих ферментов. В результате хронического панкреатита постепенно нарушаются экзокринная и эндокринная функции поджелудочной железы, что приводит не только к нарушению пищеварения, но и к гормональному дисбалансу.

Ключевые слова: хронический панкреатит, воспаление поджелудочной железы, боль, расстройство пищеварения, стеаторея, диарея, экзокринная часть поджелудочной железы, ферментная недостаточность, диета, антиферментная терапия.

Abstract: Chronic pancreatitis is a complex disease characterized by constant inflammation and structural changes in the pancreas in the human body. As a result of a continuous chronic inflammatory process, the gland cells gradually change, fibrose, and their functional activity decreases. One of the main functions of the pancreas is to produce enzymes that break down food in the body and ensure their delivery to the intestine. The absorption of water, fat, protein, and carbohydrates also depends on these enzymes. As a result of chronic pancreatitis, the exocrine and endocrine functions of

the pancreas gradually become disrupted, resulting in not only impaired digestion, but also hormonal imbalance.

Keywords: chronic pancreatitis, inflammation of the pancreas, pain, indigestion, steatorrhea, diarrhea, exocrine pancreas, enzyme deficiency, diet, antienzyme therapy.

KIRISH

Surunkali pankreatit asosan vaqt o'tishi bilan yuzaga keladigan doimiy zararli omillar ta'sirida rivojlanadi. Bu kasallikda me'da osti bezining hujayralari o'zining tabiiy shaklini o'zgartiradi, ular o'rnini biriktiruvchi tolali to'qima egallaydi. Shuning hisobiga, asta-sekin hujayralarning joyi torayadi, bez kanallari sohasida murtaklar, quvurlar torayishi, ichki kistoz va to'planmalar yuzaga keladi. Yallig'lanishning surunkali shaklga o'tishi har bir bemorda individual kechadi, bu holatda simptomlar va klinik kechish tezligi ham turlicha bo'lishi mumkin. Odatda kasallik asta-sekin belgilari kuchayib boradi, bemor hayotini izdan chiqaradi va kundalik faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Surunkali pankreatit uchun eng asosiy xavf omillari sifatida noto'g'ri ovqatlanish, spirtli ichimliklarni ko'p iste'mol qilish, yog'li va qovurilgan ovqatlarga ko'p moyillik, ayrim dorilarni me'yorida ortiq iste'mol qilish, stressli holatlar va genetik moyillik sanaladi. Bundan tashqari, surunkali gepatit, xolesistit yoki boshqa o't yo'llari kasalliklari mavjudligi sohasidagi qon aylanishining uzilib qolishi, bosim oshishi, zaharlanish, infeksiya kasalliklari ham pankreatit rivojlanishida muhim rol o'ynashi mumkin. Zamonaviy tadqiqotlarga asoslanib, surunkali yallig'lanishga olib keluvchi omillardan imkon qadar uzoq turish, hayot tarzini o'zgartirish kasallik profilaktikasida eng muhim qadam hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Surunkali pankreatit o'zini ko'rsatadigan asosiy belgilar ichida eng ko'p uchraydiganlari doimiy yoki oz-ozdan kuchayib boruvchi qorin og'rig'i, ayniqsa chap qovurg'a ostida boshlanib, ko'pincha orqa sohasiga tarqalishi bilan aniqlanadi. Og'riqni ovqat iste'mol qilgandan so'ng kuchayish xos bo'lib, ba'zida u bir necha soat yoki kun davomida davom etsa ham ajab emas. Qorin dam bo'lishi, og'irlik hissi, ko'ngil aynashi va qusishga moyillik eng tipik belgilar sirasiga kiradi. Bemorlar parhezga amal qilmasa, simptomlar juda tez kuchayadi, ovqatga bo'lgan qiziqish susayadi, umumiy zaiflik, tez charchash holatlari rivojlanadi. Surunkali pankreatit fonida ovqat hazm bo'lishi yomonlashadi, yog'lar, oqsillar va uglevodlar so'rilmaligi natijasida najasda o'zgartirishlar ham kuzatiladi. Yog'li najas, achitqi modda hidining oshishi, ba'zan suyuq najas yoki teskarisi – qabziyat ham bemorlarda uchraydi. Surunkali pankreatit jarayonida me'da osti bezi asta-sekin zahiraviy kuchini yo'qotadi va fermentlar ishlab chiqarilishining yetishmovchiligi yuzaga keladi. Dastlab, bu yetishmovchilik bir maromda namoyon bo'lmasa-da, vaqt o'tishi bilan aniq ko'rinib boradi. Yog' va boshqa ozuqaviy moddalarning to'liq so'rilmaligi natijasida bemorda

tez vazn yo'qotish, mushaklarning sustlashuvi, immunitet pasayishi sodir bo'ladi. Bundan tashqari, kalsiy va vitaminlarni organizmda yetishmasligi oqibatida suyaklar, teri va soch-strukturasida ham salbiy o'zgarishlar ro'y beradi. Surunkali pankreatitdagi eng jiddiy asoratlardan biri me'da osti bezining endokrin faoliyatining buzilishi, ya'ni qandli diabet kasalligiga olib kelishi hisoblanadi. Insulin ishlab chiqarilmay qolishi yoki uning kamayishi glyukoza almashinuvining izdan chiqishiga sabab bo'ladi va bu poyoniga yetkazilmagan pankreatitda juda muhim klinik vaziyatdir [1].

Kasallik tashxisi va rivojlanish darajasini aniqlash uchun bemordan chuqur anamnez yig'ish, shikoyatlarni batafsil o'rganish, laborator va instrumental usullar yordamida tekshiruvlar o'tkazish muhim o'rin tutadi. Laborator tahlillar orasida qonda me'da osti bezi fermentlari miqdorini aniqlash, najasda yog' va boshqa ovqat hazm qilinmasdan chiqqan qismlarni topish mumkin. Qondagi glyukoza darajasini, qandli diabet barqarorligini tekshirish ham ahamiyatlidir. Instrumental diagnostika UZI, KT, MRT, endoskopik retrograd xolangiopankreatografiya, endosonografiya, ERCP kabi zamonaviy metodlar orqali bezning o'zgarishlarini aniq ko'rish imkonini beradi. Bu tekshiruvlar yordamida bezning o'lchami, strukturasini, quvurlarda kengayish yoki torayish, sohalardagi kistalar, to'planmalar va kalsifikatlarni aniqlash mumkin [2].

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Surunkali pankreatit davolashda asosiy strategiya kasallik jarayonini to'xtatish va asoratlarni oldini olish, bemorning hayot sifatini saqlab qolish, to'g'ri ovqatlanish tizimini yo'lga qo'yishga qaratiladi. Dastlab kasallikning sababini aniqlab, zararli omillarni bartaraf etish zarur: spirtli ichimliklar, sigaret chekish, yog'li, achchiq va qovurilgan taomlardan to'liq voz kechish tavsiya etiladi. Amalga oshiriladigan parhez, ovqatlanishning kichik porsiyalarda va tez-tez qabul qilinishi, har bir bemor uchun alohida tuziladi. Ovqat tarkibida oqsil va uglevodlar ko'proq, yog' esa minimal bo'lishi zarur. Parhezga rioya qilgan holda, kasallikning asoratlari kamayadi, simptomlar bir muncha yengillashadi [3].

Surunkali pankreatit davolash va kuzatuvidan tashqari ahamiyatli omillardan biri kasallikning oldini olishdir. Profilaktika tadbirlari doimiy sog'lom turmush tarzini yo'lga qo'yish, parhezga qat'iy amal qilish, zararli odatlardan voz kechish, stresslarni kamaytirish, muntazam tibbiy tekshiruvlardan o'tishdan iborat. Ayrim hollarda, surunkali pankreatitga moyillik nasliylilik bilan o'tadigan shakllarda ham uchrashi mumkin; shuning uchun oilada bu kasallik aniqlansa, barcha a'zolar muntazam profilaktik ko'rikdan o'tishi kerak. Sog'liqni chindan asraydigan inson, hayot uchun xavf tug'diruvchi kasalliklarni erta bosqichda aniqlashga doimo harakat qiladi [4].

Shuni unutmaslik kerakki, surunkali pankreatitga chalingan bemor hayotining sifati, kasallikning kuchayish davri va remissiya davrlari bir maromda kechmaydi. Uzoq yillar davomida saqlanadigan buzilishlar bemorga ruhiy va jismonan kuchsizlanish olib keladi. Aynan shuning uchun surunkali pankreatitda doimiy

profilaktika, davo va parhezga qat'iy rioya qilish har bir bemorning hayot sifatini oshiradi, kasallikning og'ir asoratlarini oldini oladi. Davolashda turli yo'nalishlarni kompleks olib borish, ya'ni ovqatlanish, dori-darmonlar, jismoniy faollik, ruhiy salomatlik va umumiy tibbiy nazorat har bir bemor uchun individual tarzda olib borilishi juda muhim hisoblanadi. Davolovchi shifokorning barcha ko'rsatmalariga amal qilish, kasallik haqida yetarli tasavvurga ega bo'lish, zamonaviy tekshiruv va davolash usullaridan foydalanish yordamida surunkali pankreatitni boshqarish va asoratlarni bartaraf etish mumkin [5].

Surunkali pankreatit bugungi kunda nafaqat O'zbekiston, balki butun dunyoda keng tarqalgan kasalliklardan biri hisoblanadi. Bu kasallikning davolanishi va oldini olish bo'yicha zamonaviy xorij tajribasiga asoslanish, bemorlarning hayot sifatini oshirishga yordam beradi. Dunyoda yetakchi bo'lgan tibbiy markazlar va klinikalarda surunkali pankreatitni davolashda kompleks yondashuv qo'llaniladi. Birinchidan, chet ellik mutaxassislar surunkali pankreatitni davolashda bemorning turmush tarzini o'zgartirishni birinchi o'ringa qo'yadi. Ayniqsa zararli odatlar — spirtli ichimliklar va chekishdan voz kechish muhim hisoblanadi. Shuningdek, xorijda bemorlarning individual xususiyatlariga mos parhez tuzishga katta e'tibor beriladi. Parhezda yog'lar, achchiq va qovurilgan taomlar, konservalar, yarim tayyor mahsulotlardan voz kechish kerakligi, oqsilga boy, engil hazm bo'ladigan ovqatlar tavsiya etiladi. Parhez tuzishda professional dietologlar hamda ovqatlanish bo'yicha mutaxassislar faol ishtirok etadi [6].

Ferment yetishmovchiligini bartaraf etishda xorijda zamonaviy va samarali pankreatik ferment preparatlari qo'llaniladi. Yangi avlod preparatlari yog'larni, oqsillarni va uglevodlarni parchalay oladigan fermentlarni o'z ichiga oladi. Ular bemorning umumiy ahvolini yaxshilashda va dispeptik belgilarni kamaytirishda yordam beradi. Surunkali pankreatit og'rig'ini kamaytirish uchun xorijda og'riqqa qarshi dori vositalari, jumladan, spazmolitiklar va analgetiklar keng qo'llaniladi. Og'ir hollarda, ya'ni og'riqlar doimiy yoki kuchli bo'lsa, ba'zida narkotik preparatlar ham vaqtincha qo'llaniladi, biroq bunday yondashuv doimo shifokor nazoratida amalga oshiriladi. Bundan tashqari, xorijiy klinikalarda surunkali pankreatit asoratlarini oldini olish va erta aniqlash uchun laborator va instrumental diagnostika, jumladan, zamonaviy ultratovush, tomografiya va endoskopik usullar keng joriy etilgan. Hozirda zamonaviy, invaziv bo'lmagan uskunalar orqali kasallikni erta bosqichda aniqlash natijasida davolash samaradorligi oshmoqda. Ayrim hollarda, ya'ni konservativ davo samara bermaganda yoki asoratlar rivojlanib, bemorning ahvoli og'irlashganda, xorijda laparoskopik va ochiq jarrohlik amaliyotlari ham bajariladi. Jarrohlik usuli tanlanganda har bir bemorning individual xususiyatlari va kasallikning og'irlik darajasi inobatga olinadi. Psixologik yordaming kuchli ekani ta'kidlangan: xorijiy davolash protokollarida bemorga salbiy hissiy muhitdan uzoqlashish, stressni kamaytirish,

ijtimoiy qo'llab-quvvatlash xizmatlaridan foydalanish tavsiya etiladi. Umuman olganda, xorij tajribasida surunkali pankreatitga faqatgina kasallik sifatida emas, balki butun organizm muvozanatini buzishi mumkin bo'lgan surunkali jarayon sifatida qaraladi. Shuning uchun davolashda turli yo'nalishdagi mutaxassislar birgalikda ishlaydi. Bu yondashuvning ustunligi shundaki, har bir bemorga individual yondashuv, zamonaviy tibbiy texnologiyalardan foydalanish va samarali reabilitatsiya dasturlari orqali ijobiy natijalarga erishish imkoniyatlari kengaymoqda.

Surunkali pankreatitni davolashda foydalaniladigan dorilar ko'plab guruhlariga bo'linadi va har birining kasallikning turli bosqichlari hamda alomatlarini bartaraf etishda muhim o'rni bor. Bu dorilar pankreatit natijasida yuzaga keladigan asoratlarni kamaytirish, yallig'lanish jarayonini to'xtatish, og'riqni yengillashtirish va hazm qilish jarayonini tiklash uchun buyuriladi. Birinchi navbatda, pankreatin asosidagi ferment preparatlari eng ko'p qo'llaniladigan dorilardan biridir. Me'da osti bezi yetarlicha ferment ishlab chiqara olmaganda, yog'lar, oqsillar va uglevodlarning hazm bo'lishi buziladi, bu esa ovqat hazm bo'lmasligini, meteorizmni va vazn yo'qotishini keltirib chiqaradi. Zamonaviy mikrosferali ferment dori turlari, masalan, pankreatin preparatlari ovqat bilan birga qabul qilinadi va hazm jarayonini yaxshilashda muhim ahamiyatga ega bo'ladi. Ular ichakda fermentlarni doimiy va to'liq chiqarib, yog'lar va boshqa ozuqa moddalarning to'liq so'rilishini ta'minlaydi. Surunkali pankreatitda og'riqni yengillashtirish uchun analgetik dorilar keng qo'llaniladi. Eng ko'p ishlatiladiganlari – parasetamol, metamizol va boshqa o'rta kuchli og'riq qoldiruvchilardir. Agar og'riq kuchli bo'lsa va oddiy analgetiklar yordam bermasa, ba'zida narkotik analgetiklar yoki kombinatsiyalangan og'riq qoldiruvchi vositalar ham buyurilishi mumkin, lekin bunday holatda dori mutaxassis nazoratida qabul qilinadi. Og'riqni kamaytirishda spazmolitiklar ham muhim rol o'ynaydi. Drotaverin, papaverin kabi dorilar me'da osti bezining o't yo'llari va muskul tolalarini bo'shashtirib, og'riq kuchini pasaytiradi hamda turli asoratlarning oldini oladi. Surunkali pankreatitning yallig'lanish bosqichida, zarur hollarda yallig'lanishga qarshi dorilar ham qo'llanilishi mumkin. Ba'zida, me'da osti bezi atrofida yallig'lanish jarayonini to'xtatish va mikroblarning ko'payishini oldini olish maqsadida antibiotik vositalar buyuriladi. Eng tez-tez ishlatiladigan antibiotiklar qatoriga amoksitsillin, seftriakson, metronidazol yoki boshqa zamonaviy keng ta'sir doirasiga ega preparatlar kiradi. Antibiotiklar faqat shifokor tavsiyasi bilan va infeksiyon ko'rsatmalar mavjud bo'lsa buyuriladi, chunki ularning nojo'ya ta'siri va rezistentlik rivojlanishi xavfi bor. Surunkali pankreatit natijasida ko'plab bemorlarda yog'da eriydigan vitaminlar yetishmovchiligi yuzaga keladi. Shuning uchun vitamin A, D, E, K preparatlari qo'shimcha sifatida buyuriladi. Bular organizmdagi umumiy immunitetni oshirish, suyak-oqsil almashinuvini va teri salomatligini yaxshilashda yordam beradi. Shuningdek, ba'zan temir, rux, magniy kabi mineral komplekslarni ham tavsiya

qilinishi mumkin. Pankreatit ko‘pincha qandli diabet rivojlanishi bilan kechadi. Bunday hollarda glyukoza almashinuvi buziladi va bemorlarga qand miqdorini me‘yorlashtiruvchi dori vositalari, jumladan, insulin preparatlari yoki og‘zaki gipoglikemik dorilar tavsiya etiladi. Bu dorilar faqat endokrinolog nazorati ostida buyuriladi, chunki dozani to‘g‘ri tanlash va qabul qilish muddatiga sinchiklab yondashish talab etiladi. Hazm jarayonini yaxshilash va meteorizm, pufaklash, qabziyat kabi noqulay simptomlarni kamaytirishda prokinetik dorilar keng qo‘llaniladi. Metoklopramid, domperidon kabi vositalar me‘da va ichaklar peristaltikasini rag‘batlantiradi, oziq ovqatning oson hazm bo‘lishiga yordam beradi. Shu bilan birga, ba‘zi bemorlarga fermentlar bilan bir qatorda probiotiklar yoki prebiotiklar buyuriladi. Bular ichak mikroflorasini tiklash va disbakteriozning oldini olishda samarali hisoblanadi. Qabziyat yoki doimiy kuchli meteorizm kuzatilsa, ayrim hollarda lak-satif xususiyatga ega dorilar ham qisqa muddatga foydalanilishi mumkin. Biroq, surunkali pankreatitda kuchli ta’sirga ega lak-satiflardan ehtiyotkorlik bilan foydalanish hamda shifokor nazoratida bo‘lish talab etiladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, surunkali pankreatit inson hayotiga davomli ta’sir etuvchi og‘ir kasalliklar kategoriyasiga kiradi. Bu kasallikning prognozi bevosita bemorning intizomiga, parhezga amal qilishiga, shifokor nazorati ostida muntazam kuzatuvga, zamonaviy davo usullaridan samarali foydalanishga bog‘liq. Surunkali pankreatitda har bir bemor nafaqat davo, balki hayot tarzini to‘g‘ri yo‘lga qo‘yishi, sog‘liqni asraydigan odatlarga moyil bo‘lishi va profilaktika choralarini to‘liq bajarishi kerak. Zarur hollarda og‘ir asoratlarning oldini olish uchun erta tashxis, muntazam tekshiruv va shifokor yordami kasallik ustidan g‘alaba qozonishning asosiy kafolati hisoblanadi. Tashxis o‘rnatilganda, jiddiy yondashuv, tushunarli mutaxassis tavsiyalari va kompleks davo natijasida me‘da osti bezining faoliyati maksimal darajada saqlanib qoladi va bemorlarda hayot sifati yaxshilanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdurahmanov, I., Maxkamov, A. (2021). "Gastroenterologiya: Zamonaviy tashxis va davolash asoslari." Toshkent: O‘zbekiston fanlari nashriyoti.
2. Asqarov, T. (2019). "Hazm qilish a‘zolari surunkali kasalliklari va differensial diagnostikasi." Samarqand: Samarqand tibbiyot instituti nashriyoti.
3. Berdimurodov, O‘.A. (2020). "Surunkali pankreatit diagnostikasi va davolashda zamonaviy yondashuvlar." Markaziy Osiyo tibbiyot jurnali, 2(4), 45-50.
4. Bozorov, R. N. (2018). "Pankreatit kasalligi rivojlanish sabablari va differensial diagnostikasi." Tibbiyot ilmiy-amaliy jurnali, 5(1), 65–71.
5. Jo‘rayev, D.Z. (2022). "Hazm qilish tizimi kasalliklari: Klinik praktikum." Buxoro: Buxoro davlat tibbiyot instituti nashriyoti.

6. Karimov, M.U. (2019). "Yoshlar va tibbiyotda gepatopankreatobiliar tizim kasalliklari." Toshkent: Tibbiyot nashriyoti.
7. Qurbonov, R.A. (2020). "O'tkir va surunkali pankreatit: sabablari, davolash va oldini olish usullari." Andijon tibbiyot jurnali, 3(6), 59-64.
8. Raximov, G'.Sh. (2017). "Gastroenterologiyada zamonaviy tashxis va parhez asoslari." Farg'ona: Farg'ona tibbiyot institutining axborotnomasi.